

ROZŠÍRENIE *ISCHYROPSALIS MANICATA* (OPILIONIDA) NA SLOVENSKU

Slavomír STAŠIOV

Katedra biológie, Fakulta ekológie a environmentalistiky, Technická Univerzita,
Štúrova 2, 960 01 Zvolen

STAŠIOV, S., 1999: The distribution of *Ischyropsalis manicata* (Opilionida) in Slovakia. *Entomofauna carpathica*, 11: 9-12

Abstract: All published and unpublished information about the distribution of *Ischyropsalis manicata* L. KOCH, 1869 in Slovakia is summarised in the paper. Up to date this Carpathian endemic have been recorded at 16 localities. The majority of sampling sites is concentrated in mountain forests. The species was found in the subalpine zone, too (1750 m). Two outlying data coming from the Slovenský kras (The Slovakian Karst, 300 - 500 m) follow perhaps temperature inversion on some places of the territory.

Key words: *Ischyropsalis manicata*, Opilionida, Slovakia

Klepietkár karpatský (*Ischyropsalis manicata* L. KOCH, 1869) patrí medzi naše najzáčnejšie druhy koscov. Je jediným známym zástupcom rodu *Ischyropsalis* v slovenskej opiliofaune. Podobne ako ostatní zástupcovia tohto rodu, i tento druh sa vyznačuje nápadne dlhými a mohutnými klepietkami, ktoré presahujú dĺžku tela.

Celkový areál *Ischyropsalis manicata* je vymedzený pohorím Karpát. Mimo nášho štátu bol výskyt tohto druhu doložený z viacerých pohorí karpatskej sústavy ležiacich na území Moravy, Poľska, Ukrajiny a Rumunska (MARTENS 1978).

K najstarším nálezom *I. manicata* na Slovensku patrí zber z lokality Kamenica nad Cirochou ležiacej na území CHKO Vihorlat v kvadráte DFS 7198. ŠILHAVÝ (1950) uvádza z tohoto územia (bez bližšej špecifikácie lokality) nálezy determinované ako druh *I. dacica*.

Naše poznatky o rozšírení tohto karpatského endemita na území Slovenska sú doposiaľ len veľmi skromné. K problémom poznania jeho areálu v nemalej miere prispeli nejasnosti v taxonómii celého rodu, ktorý je v európskej opiliofaune zastúpený 11 druhmi. Premennivosť niektorých vonkajších diagnostických znakov druhu *I. manicata* viedla v minulosti k vyčleneniu viacerých jeho rás. Navyše boli tieto geografické rasy pôvodne nesprávne povýšené na samostatné druhy rodu *Ischyropsalis* (*I. balcanica* ROEWER, 1950, *I. dacica* ROEWER 1916, *I. kásteri* ROEWER, 1950 a *I. austriaca* ROEWER, 1950). Ani validita týchto rás nie je doteraz jednoznačne vyriešená a akceptovaná. MARTENS (1978) ich v prehľade európskych druhov a poddruhov koscov uvádza len ako synonymá druhu *I. manicata*. Zhodnotenie starších nálezov klepietkára karpatského na území Slovenska si preto vyžaduje dôkladnú taxonomickú revíziu celého rodu na základe podrobného rozboru kopulačných orgánov všetkých doteraz odčlenených taxónov.

Z NPR Stuzica (kvadrát DFS 6901a) publikovali LOŽEK & GULIČKA (1955) ďalšiu lokalitu s výskytom *I. manicata*. Autori determinovali vtedajší nález dvoch exemplárov koscov ako zástupcov samostatného druhu *I. dacica*. Tento nález bol podobne ako väčšina

starších nálezov rôznych autorov publikovaný bez bližšej špecifikácie a podrobnej charakteristiky lokality.

Ďalší nález *I. manicata* bol zaznamenaný KULCZYNSKÝM vo Vysokých Tatrách (ŠILHAVÝ 1956). Z Tatier bol doložený výskyt tohoto druhu i RAFALSKÝM (1961), ktorý opäť bližšie neuvádza presnú lokalizáciu nálezov tohoto kosca.

ŠILHAVÝ (1968) uvádza nález *I. manicata* z dvoch lokalít v Slovenskom krase, a to v zberoch zo Zádielskej tiesňavy vo výške 300 - 350 m n. m. a jeden exemplár nájdený pri ceste medzi Lipovníkom a Jablonovom nad Turňou vo výške 400 m n. m.

STAREGA (1975) publikoval nálezy *I. manicata* na niekoľkých lokalitách vo Vysokých Tatrách. Autor uvádza ich lokalizáciu iba vo štvorcoch európskej siete UTM (Universal Transversal Mercator), ktoré korešpondujú so štvorcami DFS 6686, 6784, 6785 a 6786.

V roku 1981 bola objavená nová lokalita výskytu *I. manicata*, a to na území NPR Rozsutec (6780d), kde HROZNÁR (1981) zozbieral z 5 lokalít NPR (Malý Rozsutec 1300 m n. m., Tanečnica 1400 m n. m., Veľký Rozsutec, 1450 m n. m., Skalné mesto 1150 m n. m. a Kremenná dolina 1100 m n. m.) 49 exemplárov koscov tohto druhu, ktoré predstavovali len 3% z rozsiahleho získaného materiálu.

KLEINERT získal zemnými pascami exponovanými od júla do septembra 1987 na lokalite pod Čertovicami v Nízkych Tatrách 4 samcov a 2 samice tohto druhu (nepublikovaný údaj). Lokalita je situovaná v smrečine vo výške 1200 m n. m.

FRANC získal 23.6.1993 kvalitatívnym zberom v listovej opadanke jedného samca *I. manicata* v NPR Padva v CHKO Veľká Fatra (nepublikovaný údaj). Lokalita so SZ expozíciou sa nachádza v blízkosti vodopádu v závere Seleneckej doliny vo výške 1100 m n. m. Jedného samca tohto druhu našiel FRANC tiež v horskej bučine s prímесou smreka v CHKO Strážovské vrchy 4.7.1993 (nepublikovaný údaj). Lokalita sa nachádza na severovýchodnom svahu Strážova (1213 m n. m.) v skalnej úžľabine vo výške 1000 m n. m.

Najnovší publikovaný nález klepietkára karpatského bol zaznamenaný v NPR Malý Polom ležiacej v CHKO Kysuce (6477d) (STAŠIOV et al. 1997) vo výške 900 m n. m. Na tomto území sa v rámci komplexného výskumu opiliofauny chytilo metódou zemných pascí 6 exemplárov *I. manicata* (2 samce a 4 samice), čo predstavovalo z celkového získaného materiálu iba 0,7%.

V roku 1997 bolo získaných pomocou metódy zemných pascí na území V. Tatier 30 exemplárov klepietkára karpatského z 2 lokalít v doline Nefcerka (č. štvorca DFS 6886a) (nepublikovaný údaj). Na lokalite situovanej vo výške 1250 m n. m. sa počas trojmesačného výskumu získali 4 samce, 8 samíc a 14 juvenilných jedincov tohto druhu, čo predstavovalo až 28,6% z celkového materiálu koscov získaného na tejto lokalite. Na lokalite vo výške 1720 m n. m. boli chytené 2 samce a 2 samice *I. manicata*, čo predstavovalo iba 3,5% z celkového materiálu z tejto lokality.

Najnovší nález *I. manicata* pochádza z územia PP Havranka ležiacej v CHKO Poľana (DFS 7382b). Lokalita sa nachádza v jedľovej smrečine s prímесou buka na sútoku potoka Veľká Slivková a jeho bezmenného pravostranného prítoku, vo výške 900 m n. m. MIHÁL (1998) odtiaľ uvádza nález 1 samca tohto kosca z 18.6.1998.

KRATOCHVÍL (1935) a ŠILHAVÝ (1956) uvádzajú z územia Slovenska (Tatry, bez bližšej lokalizácie) i výskyt druhu *Ischyropsalis helwigii* (PANZER, 1794). Tieto nálezy sú však veľmi pochybné a zrejme sa jedná o zámenu tohto druhu s druhom *Ischyropsalis manicata*. Areál *I. helwigii* sa rozprestiera na území Holandska, Rakúska, Nemecka, Poľska a Českej republiky (MARTENS 1978). Z územia Slovenska chýbajú hodnoverné údaje o výskyte tohto druhu. Napriek tomu však nie je výskyt *I. helwigii* na území Slovenska (najmä v jeho západnej časti) vylúčený a konečnú odpoveď na otázku jeho zastúpenia v našej opiliofaune zrejme prinesie až ďalší výskum.

Ďalšou, veľmi pravdepodobnou zámenou druhov *I. manicata* a *I. helwigii* je nález koscov determinovaných KRATOCHVÍLOM (1934) ako druh *I. helwigii* v blízkosti horských potôčikov Krížna a Volovec v katastrí Turčianskych Teplic, bez bližšej špecifikácie týchto lokalít (pravdepodobný štvorec DFS 7179).

K veľmi pravdepodobnej zámene *I. manicata* s inými druhmi klepietkára došlo aj pri determinácii zberov DUDICHA et al. (1933) zo Skalky pri Kremnici, ktoré autor identifikoval ako nálezy dvoch druhov *I. carli* LESSERT, 1905 a *I. helvetica* ROEWER, 1916. Opäť sa zrejme jedná o zámenu s druhom *I. manicata*. MARTENS (1978) uvádza výskyt *I. carli* z územia Švajčiarska, Rakúska a Talianska a výskyt *I. carli* len z územia Švajčiarska a Rakúska.

Z uvedeného prehľadu lokalít vysytu klepietkára karpatského na Slovensku vyplýva, že Ťažisko jeho ostrovčekovitého výskytu na Slovensku je v lesoch horských polôh. Vyskytuje sa veľmi ojedinele v blízkosti potokov a prameňísk pod kameňmi, úlonkami dreva a v dutinách práchnivých pňov. V Rumunsku sa *I. manicata* našiel dokonca i v jaskyniach (ŠILHAVÝ 1956; MARTENS 1978). V prazimných podmienkach môže tento inak zriedkavý druh byť až eudominantným, čo dokumentujú údaje získané v montánnom pásme v doline Neľčerka vo Vysokých Tatrách.

Medzi najzaujímavejšie nálezy *I. manicata* na Slovensku patrí už spomínaný nález v doline Neľčerka v subalpínskom pásme vo výške 1720 m n. m. Hoci nie je možné porovnať tento nález s nálezmi iných autorov, ktorí uvádzajú výskyt *I. manicata* vo V. Tatrách bez bližšej špecifikácie lokality a najmä jej nadmorskej výšky, patrí záznam o výskyte tohoto druhu nad hornou hranicou lesa k ojedinelým. STAREGA (1975) uvádza výskyt tohoto kosca vo V. Tatrách do výšky max. 1600 m n. m. Zaujímavý je tiež nález *I. manicata* v Zádielskej tiesňave (300 - 350 m n. m.) a na lokalite medzi obcami Lipovník a Jablonová nad Turňou (400 - 500 m n. m.) v Slovenskom krase. MARTENS (1978) uvádza ako dolnú hranicu výskytu tohoto druhu 600 m n. m., nižšie sa našiel iba v niektorých jaskyniach v Rumunsku (305 - 1370 m n. m.). Výskyt *I. manicata* v Zádielskej tiesňave nie je prekvapujúci a potvrdzuje dobre známy inverzný charakter tejto doliny. Jeho výskyt aj na druhej lokalite, ktorá leží v o niečo vyššej nadmorskej výške, je pravdepodobne taktiež možné vysvetliť inverzným charakterom miestnej klímy. ŠILHAVÝ (1968) ani v jednom prípade neuvádza presné miesto nálezu, ale vzhľadom na ekologické nároky druhu sa dá predpokladať, že v krasovej oblasti môžu žiť izolované populácie v makrokavernikolných priestoroch alebo pri ústiach jaskýň, kde je po celý rok nízka teplota a dostatočná vlhkosť.

Okrem doteraz zistených lokalít sa dá výskyt tohoto vzácneho karpatského endemita na území nášho štátu predpokladať aj v iných pohoriach karpatskej sústavy na biotopoch, ktoré im poskytujú vhodné ekologické podmienky na prežitie.

POĎAKOVANIE

Chcel by som sa touto cestou poďakovať RNDr. J. KLEINERTOVI, CSc. za materiál *I. manicata* z lokality pod Čertovicou. Moje poďakovanie patrí tiež RNDr. I. MIHÁLOVI, CSc. a RNDr. V. FRANCOVI, CSc. za poskytnutie doposiaľ nepublikovaných údajov o výskyte *I. manicata* na 3 lokalitách (CHKO Poľana, CHKO Strážovské vrchy a CHKO Veľká Fatra).

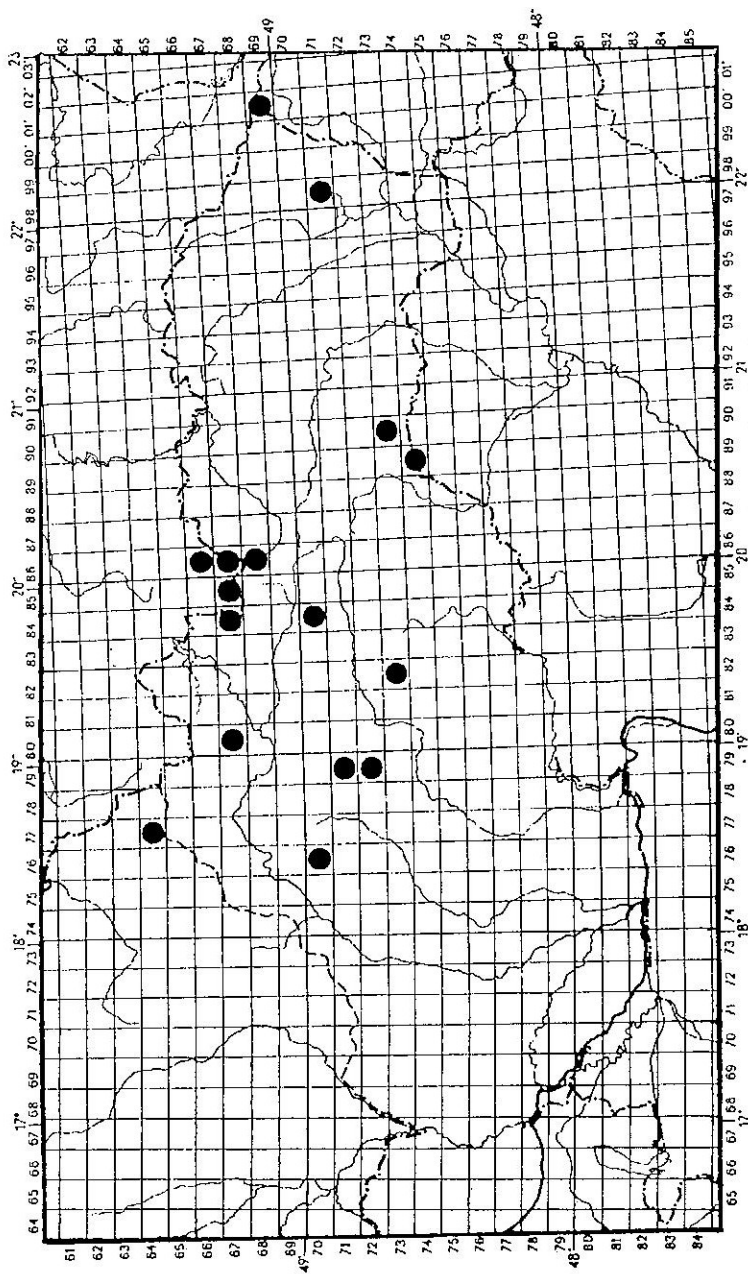
SŮHRN

V práci sú zosumarizované všetky doteraz publikované i nepublikované poznatky o výskyte *Ischyropsalis manicata* I. KOČI, 1969 na území Slovenskej republiky vrátane autorových zberov. Doposiaľ bol výskyt tohoto karpatského endemita zaregistrovaný v 16 kvadrátoch DFS. Ťažisko jeho výskytu je v lesoch horských polôh. Medzi najzaujímavejšie nálezy *I. manicata* na Slovensku patria zbery z dvoch nízko položených lokalít v Slovenskom kráse.

LITERATÚRA

- HROZDAR, P., 1981: Kosce (Opiliones) Štátnej prírodnej rezervácie Rozsutec. In: JANÍK, M., ŠTEJLMAN, A. (Eds.): Rozsutec, Štátna prírodná rezervácia. Martin, Osveta, s. 707-718
- DEBRI, I., KOLOVÁRY, G., SZALAY, L. 1940: Bars vármegye pókszabású (Arachnoidea) faunájának alapvetése. *Matematikai és természettudományi közlemények*, Budapest, **30** (3): 1-71
- KRAJČOVIČ, J., 1934: Sekáči (Opiliones) Československé republiky. *Práce Mor. přír. spol.*, **9**: 1-35
- LOZBE, V., GELIČKA, J., 1955: Zoologický výskum pralesní rezervace Stuzica ve slovenských Východních Karpatech (Mollusca, Myriapoda). *Ochrana přírody*, **10**: 202-209
- MARDINK, J., 1978: Weberknechte, Opiliones - Spinnentiere, Arachnida. In: SENGLAUB, K., HANNEMANN, H. J., SHUMANN, H. (Eds.): Die Tierwelt Deutschlands. 64. Teil, G. Fischer Verlag Jena, 1-461.
- MILHAI, I., 1998: Kosce (Opiliones) lesných porastov a lúk na Poľane. *Ochrana prírody*, **16** (v tlači)
- RAFALSKI, J., 1961: Prodrumus Faunae Opilionum Poloniae. *Pozn. Tow. Przyj. Nauk Prace Kom. Biol.*, **25**: 1-47
- STARIGA, W., 1975: Opiliones - Kosarze (Arachnoidea). Fauna Polski, t. 5, PWN, Warszawa, 196 s.
- STAŠIOV, S., BITUŠIK, P., ŠAMAJ, J., 1997: Kosce (Opiliones) NPR Malý Polom (Kysuce). *Ochrana prírody*, **15**: 119-125
- ŠILHAVÝ, V., 1950: Sekáči východního Slovenska. *Entomol. listy*, **13**: 99-106
- ŠILHAVÝ, V., 1956: Sekáči - Opiliones. Fauna ČSR, Nakladatelství ČSAV Praha, 7: 274 s.
- ŠILHAVÝ, V., 1968: Die Weberknechte des Südslowakischen Karstes (Arach., Opiliones). *Zborník Východoslov. múzea* **9**: 101-103

Príšlo 2.10.1997, akceptované 12.8.1998

Při zostavovaní predošlého čísla časopisu došlo nedopatrením k vypusteniu mapy k príspevku:
 STAŠIOV, S., 1999: Rozšírenie *Ischyropsalis manatica* (Opilioniáda) na Slovensku. *Entomofauna carpathica*, 11: 9-12
 Prosím, vložte si ju do Vašeho výtlačku k uvedenému článku. Autorovi sa týmto ospravedlňujem.

Viera Sitoukalová, výkonná redaktorka EFC